

827.463.2.09-93
C82

Светлана Стойчева

ПРИКАЗКАТА В БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА
ПРЕЗ XIX ВЕК

(Опит върху емпирията на приказката)

Светлана Стойчева

ПРИКАЗКАТА
В БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА
ПРЕЗ XIX ВЕК

(Опит върху емпирията на приказката)

Издателство „Карина – Мариана Тодорова“

София, 2009

Това издание е спечелило конкурс на
Министерство на културата

Посвещавам
на Георги Марковски

© Светлана Стойчева, 2009

© Боян Монтеро, *илустрация на корицата* – линогравюра

© Издателство „Карина – Мариана Тодорова“, 2009

ISBN 978-954-315-056-4

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ /9

Първа глава

ПРИКАЗКАТА – ТЕОРЕТИЧНИ БЕЛЕЖКИ / 11

*Употреби на думата. Приказката като култура
и като художествена структура / 11*

За етимологията на думата „приказка“ / 16

*Фолклорната приказка в литературна среда
и литературната приказка / 17*

За типологията на литературната приказка / 19

Хоризонти на изследването / 22

Втора глава

ПРИКАЗКАТА ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО.

ОПИТ ЗА ТИПОЛОГИЗАЦИЯ / 24

*ПРИКАЗКАТА КАТО ЛИТЕРАТУРНА СТРАТЕГИЯ
ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО И „МАСКАТА“ НА ФОРМИРАЩИТЕ
СЕ ПРОЗАИЧНИ ЖАНРОВЕ. ПРЕВОДНАТА ПРИКАЗКА –
ПЪРВИ ВАРИАНТ НА БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРНА
ПРОСВЕЩЕНСКА ПРИКАЗКА. УЧЕБНИКАРСКАТА ПРИКАЗКА
– ОБРАЗЕЦ НА ПРОСВЕЩЕНСКО-ДИДАКТИЧНАТА
ПРИКАЗКА / 24*

Граници на началото / 24

Приказката в българската средновековна литература / 26

Приказният трансфер / 29

Възрожденската читателска среда / 30

Потребяването на знака „приказка“ / 32

*Преводите и рецепцията на приказките от
„Хиляда и една нощ“ / 34*

Отново за възрожденските „Робинзонади“ / 40

Исторически приказки през Възраждането / 44

*От историческата към „авантюрната“ просветителска
приказка с елементи на сантиментализъм / 51*

Нравственовъзпитателни приказки / 58

Повестите на Шмид, преведени като приказки / 65

**ФОЛКЛОРНАТА ПРИКАЗКА В КУЛТУРАТА НА КНИГАТА.
ПЪРВИТЕ ЗАПИСИ НА ФОЛКЛОРНИ ПРИКАЗКИ.
„ПРЕВОДЪТ“ НА УСТНАТА ПРИКАЗКА В ПИСМЕНА.
ПРЕВРЪЩАНЕТО НА ФОЛКЛОРНАТА ПРИКАЗКА
В ЛИТЕРАТУРА / 72**

Първите „неподправени“ приказки на българската старина.
Г. С. Раковски, Л. Каравелов, Ц. Гинчев
като събирачи на приказки / 72
Фолклорни приказки „за разтуха“ / 80

Приказките като „баснословната история на народа“ / 85
Приказката като „зародиш“ на пословицата / 91
Литературните приказки на/за Хитър Петър / 94

Варианти на приближаване на приказката до баснята / 97
Нравоучителните приказки на монах Матей Преображенски
с просветителска „мая“ / 101

**ПРИКАЗКАТА В СТАНДАРТИТЕ ЗА ИЗЯЩНАТА ЛИТЕРАТУРА
ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО, ИЛИ КАКВО МЯСТО СЕ ОТРЕЖДА НА
ПРИКАЗКАТА В „СВРЪХСЕРИОЗНАТА БИТИЙНОСТ“
(С. СИВРИЕВ) НА ВЪЗРОЖДЕНСКАТА ЛИТЕРАТУРА / 109**

Приказката в Оджаковата
„Наука за песнотворство и стихотворство“ / 110
Приказката в жанрологията на
„Елементарната словестност“ на Минин/Шишков / 112
Приказката във Войниковото
„Ръководство за Словестност“ / 113
ВЪЗРОЖДЕНСКАТА ПРИКАЗКА. ОБОБЩЕНИЕ / 117

Глава трета

**ИНСТИТУЦИОНАЛНА УПОТРЕБА НА ПРИКАЗКАТА В
ЧИТАНКИТЕ И ХРИСТОМАТИИТЕ. СЪБИРАНЕ НА
БЪЛГАРСКИТЕ ДИДАКТИЧНИ СЮЖЕТИ. ФОРМИРАНЕ
НА БЪЛГАРСКАТА „НАЦИОНАЛНА“ ПРИКАЗКА / 127**

Приказката в букварите и читанките
преди Освобождението / 127
Заключение за присъствието на приказката
във възрожденските буквари и читанки / 138
Букварите, читанките и христоматииите
с щемпела на Министерството на народното просвещение
и обслужването на националния модел / 140

Съставителите на учебна литература
в търсене на същинската приказка за деца / 153
За каталога
на „национално-възпитателните“ приказки / 160

Глава четвърта

**ПРИКАЗКАТА ОТ 80-ТЕ ГОДИНИ
НА XIX ВЕК ДО 1910 г. / 162**

„ЕТНОГРАФСКА“* ПРИКАЗКА ИЛИ ПРИКАЗКАТА „ЖИВА“
(ИЛИ ПЪК „ОКАМЕНЯЛА“) СТАРИНА / 162

„ПРИКАЗКИ ЗА ДЕЦА“ – „ПРИСПОСОБЕНИ“ НАРОДНИ
ПРИКАЗКИ И ХУДОЖЕСТВЕНИ ПРИКАЗКИ ЗА ДЕЦА. / 165
ПРИКАЗКАТА В МАСОВАТА ЛИТЕРАТУРА („МАСОВАТА“,
ИЛИ „ОБЛАЖАВАЩАТА“ ПРИКАЗКА) / 173

За появата на „авантюрнопотребителската“
„масова“ приказка в българската литература / 173
Потаяне в конкретиката / 179

„Масовата“ срещу фолклорната приказка / 194
ПРИКАЗКАТА В МОДЕРНАТА ЛИТЕРАТУРА.
СТИЛИЗАЦИЯТА НА НАРОДНАТА ПРИКАЗКА И
ОРИГИНАЛНОТО ПРИКАЗНО ТВОРЧЕСТВО / 195

Първи художествени стилизации
на фолклорната приказка / 195

Въвличане на приказката в голямата литературна „игра“ / 197
ЗАКЛЮЧЕНИЕ В ТЕЗИСИ
ЗА ПРИКАЗКАТА СЛЕД 80-ТЕ ГОДИНИ НА XIX ВЕК / 203
ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА / 206

ПРИЛОЖЕНИЕ / 217

Имало тройца братя... / 217
Старобългарска приказка / 221
Змейска приказка / 224

ХРОНОЛОГИЧЕН ПОКАЗАЛЕЦ НА ПУБЛИКУВАНИТЕ
ПРИКАЗКИ ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО / 228
БУКВАРИ, ЧИТАНКИ И ХРИСТОМАТИИ
ОТ ВЪЗРАЖДАНЕТО ДО 20-ТЕ ГОДИНИ НА XX ВЕК / 232
КНИГИ И СБОРНИЦИ С ПРИКАЗКИ. 80-ТЕ ГОДИНИ НА
XIX ВЕК – 20-ТЕ ГОДИНИ НА XX ВЕК / 236

ВЪВЕДЕНИЕ

Приказката в българската литература открива не-
виждано в целостта си и неанализирано интертекстуално
поле.

Срещата с богатия емпиричен материал от нейното
литературно „едно време“ – времето на Българското въз-
раждане – носи усещането за истинско откривателство:
не само защото отвежда направо в сърцевината на социу-
ма, в който битува, а и защото се оказва сърцевинна за
динамиката на жанровите процеси на зараждащата се
Нова българска литература. Препрочитането на мате-
риала в хронологически ред неочаквано предлага куп кон-
кретни междутекстови връзки: реплики между добре
познати произведения на литературата ни и забравени
клишета; откриване на „живия“ първоизвор на добре за-
помнени актуални литературни клишета; „проиграни“
гледни точки, от които се оттласкват немалко „ори-
гинални“ образци. Разграничаването на „клише“ и „ори-
гинал“ през Възраждането е почти безпредметно, особено
по отношение на приказката, но дори когато естетич-
ческите граници на „високо“ и „ниско“ вече са поставени,
самият жанр ги размества непрекъснато, охотно
захранвайки и двете нива с универсален материал.

Да разкажеш историята на приказката в българската
литература означава да прочетеш паралелно поне три ли-
тературни истории: на образцовата литература за въз-
растни (канона) с нейните европейски влияния, на попу-
лярната (масовата) литература и на литературата за
деца. Това е осъществима задача, но избраният емпиричен
път на събирането и описването на литературния ма-
териал, осмислянето му и обратното му връщане в ли-
тературно обръщение във вид на литературноисторически

концепции създава доста трудности, включително от композиционен характер.

Поради библиографската рядкост на материала (особено на приказките от Възраждането) се наложи последователното му представяне с вметнат коментар, а не пречупването му през призмата на определени концепции. Провокацията тук е да се реконструира един вид собствен национален исторически разказ на приказката. Оказа се, че библиографското описание и коментарът трудно се съвместяват в органично изложение, особено в един начален опит за литературноисторическо опознаване на приказката. Едва когато бъде изготвен цялостен указател на приказните сюжети в българската литература (настоящата книга може да се приеме за първа стъпка към реализирането на подобен мащабен проект), и след като изследването добави перспективата на XX век, ще бъде възможно и цялостното теоретично осмисляне на тази тема.